

סעיף ו - יסמוך תפילת הדרך לברכה אחרת²⁴ (עפ"י מ"ב כח, וכה"ח נא) :

לכתחילה - יסמוך תפילת הדרך לברכה אחרת [כגון שיאכל ויברך ואח"כ יברך תפילת הדרך, **כדעת המהר"ם מרוטנבורג**].
אך כשאין לו על מה לברך - מותר לומר תפילת הדרך [כדעת ר"י ור' יונה שתפילת הדרך אי"צ להיות סמוכה לחברתה].

משנ"ב - ראה בהערה²⁵.

²⁴ **הקדמה לסעיף ו - תמהו הראשונים מדוע תפילת הדרך אינה פותחת בברוך ומאיך חותמת בברוך**, הרי קי"ל שדוקא ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך וחותרת בברוך (כבפסחים קד"א, ותוסי שם ד"ה כל) ?

ר"י (בתוסי' ובטור) - הטעם שאינה פותחת בברוך, מכיון שאינה אלא תפילה בעלמא שיוליכנו לשלום ואינה כברכת הנהנין, אלא בקשת רחמים. ומפני שיש בה אריכות דברים, היא חותרת בברוך.

ר' יונה - כל ברכה שבמקומה [כגון ב-18] - היא סמוכה לחברתה, כשמברכה בפני עצמה - יכול לברכה אף כשהיא לא סמוכה לחברתה, ולכן יכול לברך שומע תפילה בתפילת הדרך אף כשאינה סמוכה לחברתה ואינה פותחת בברוך.

מהר"ם מרוטנבורג - כשהיה יוצא לדרך בבוקר, היה אומרה בברכות השחר אחר ברכת "גומל חסדים טובים", כדי שתהיה ברכה הסמוכה לחברתה.

נמצא:

ש"ל"י ור' יונה - יכול לברך תפילת הדרך אף כשאינה סמוכה לברכה אחרת.

למהר"ם מרוטנבורג - לעולם תפילת הדרך צריכה להיות סמוכה לחברתה [שפותחת בברוך].

שו"ע עפ"י מ"ב: לכתחילה - יסמוך תפילת הדרך לברכה אחרת.

אך כשאין לו על מה לברך - מותר לומר תפילת הדרך.

²⁵ מ"ב (כז) **כשאומר תפילת הדרך אחר ברכות השחר - זה רק לאחר שיצא לדרך והחזיק בדרך**, מכיון שכל עוד שלא יצא לדרך אסור לאומרה, כדלקמן בסעי' ז ומ"ב ס"ק כט.

מ"ב (כח) **ואם יוצא לדרך באמצע היום - יסמיכה לברכה אחרת**, כגון שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ברכה אחרונה או יטיל מים ויאמר אשר יצר.

ולפני שיוצא לדרך: נוהגים ליטול רשות מהגדולים ולהתברך מהם (וסמך לכך בברכות ג.ב).

ויכנס בכי טוב ויצא בכי טוב - והיינו בשחרית **בנץ החמה ובערבית תחילת השקיעה** [וישתדל לצאת ביום ג' ובפרט קודם חצות (כה"ח ל)], [אם הוא סמוך לעירן ויודע להיזהר שם מהפחתים - יכול לילך שם בלילה, כשאינו יחידי [שאז אין לחוש למזיקים].

סעיף ז - מתי מברך תפילת הדרך? (ברכות ל/א) [וסימנך בכו"ש]^{26, 30}:

לכתחילה - יאמר תפילת הדרך בברכה, רק בקיום ג' התנאים שלקמן (מ"ב וכה"ח ס"ק מט, נב, נה):

- לאחר שיצא מעיבורה של עיר [דהיינו יברך רק משעבר את הבית האחרון בעיר, ועוד 70 אמה ומעט יותר, שהחזיק בדרך (מ"ב כט)]²⁷.
- בפרסה הראשונה (רש"י רמ"א).
- יש לו עוד פרסה [שזה כ-4 ק"מ] לילך [אחר ה-70 אמה הנ"ל (קצות השלחן סי' סז בדה"ש ס"ק ד, מ"ב "דרשו"י העי' 31, 37)].²⁸

בדיעבד:

- אף אם בירך תה"ד בתוך העיר [משגמר בלבו והכין עצמו לצאת לדרך] - יצא (מ"ב כט עפ"י ה"י ז).
- בדיעבד ששכח לברך, ונשאר לו פחות מפרסה לילך [לעיר שרוצה ללון בה] - יברך אותה בלא שם ומלכות (בה"ג ושו"ע)^{29, 30}.

26 הקדמה לסעיף ז:

ברכות ל/א - אימת מצלי [תפילת הדרך]? אמר רב חסדא משעה שאחז בדרך [וגמי' הגמי': שהלך בדרך], ועד כמה? אמר רב חסדא עד פרסה.

ונח' בהסבר שאלת הגמ' "ועד כמה"?

פרש"י - עד מתי, כלומר עד איזה מרחק מהעיר יכול עדיין להתפלל תפילת הדרך? ותשובת הגמ' - דכל שלא הרחיק מהעיר פרסה יכול לברך, אבל לאחר שהרחיק פרסה, לא יברך.

ובה"ג מפרש - עד כמה, כלומר מה אורך הדרך שצריך להתפלל עליה בצאתו, ותשובת הגמ' - על דרך שאורכה לפחות פרסה צריך לברך, אבל היוצא לדרך שהיא קצרה מפרסה, אינו מברך תפילת הדרך (גמ' מהד' שוטנשטיין העי' 5).

[נמצא שכל שיצא מהעיר והלך פרסה:

לרש"י - לא יברך כיון שכבר הרחיק פרסה מהעיר.

ולבה"ג - כל שנשאר לו עוד פרסה לילך, צריך לברך, וב"פ רא"ש וטור - דכיון שיש לו עדיין ללכת הרבה למה שלא יברך, אבל כשיש לו לילך פחות מפרסה בקרוב לעיר, לא הוי מקום סכנה וא"צ לברך].

ור' יונה - פירש את הגמ' כך (וכ"ד השו"ע והרמ"א):

לכתחילה (כרש"י) - יברך תה"ד לאחר שיצא מהעיר בתוך הפרסה הראשונה.

ובדיעבד (כבה"ג) - אם שכח לברך תה"ד בתוך הפרסה הראשונה, יברך אותה אח"כ כל שרב ממנו הדרך עד שיגיע למקום שהולך.

נהבית יוסף - תמה על הרמב"ם (הל' ברכות פ"י הכ"ה): (א) למה לא הזכיר שחותם בברכה בתה"ד?! (ב) וכן על כך שלא כתב שאומרה 'משאחז בדרך עד פרסה'!?

ולכן נח' האם מסיים את תפילת הדרך בברכת שומע תפילה בחתימה בשם ה'? [וכן נח' אם מברכה בתוך העיר - כדלקמן העי' 27]

כה"ח (ג) - מסיים בחתימה ברוך אתה ה' שומע תפילה כמבואר בב"י בסי' זה ובשו"ע סי' ר"ל ור"ד וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, חוץ מהרמב"ם שכבר תמה עליו מרן הבי"י, ודברי הפרי"ח בטלים לגבי כל הפוסקים וכן הוא בכל הסיפורים בחתימה ונכון הוא.

אולם לגר"מ אליהו (בסידור קול אליהו עמ' 203) - טוב שיאמר את תפילת הדרך בברכת "שומע תפילה" בטרם צאתו לדרך. ומי שלא אמר ב"שומע תפילה", יאמר תפילה הדרך אחרי שיצא מעיבורה של עיר, אך במקרה זה אין לומר שם ומלכות בסיום התפילה כדי לחוש לדעת הרמב"ם [שלא הזכיר חתימה בברכה, וגם לא כתב דמצלי בה משאחז בדרך עד פרסה].

27 (מ"ב כט) מהו לברך כשהוא עדיין בתוך העיר?

ה"ט"ז - מותר לברך תה"ד אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת.

אך לשו"ע, האחרונים וכה"ח (מט, נב) - לא יאמרנה כשהוא עדיין בתוך העיר שדר בה, אף כשמכין עצמו לצאת לדרך, ויברך רק לאחר שיצא מעיבורה של עיר שזה שבעים אמה ומעט יותר לאחר שכבר כלו כל הבתים, **ובדיעבד** - יש לסמוך על ה"ט"ז.

ומ"מ דוקא בתחילת נסיעתו מביטו - לא יאמרנה בתוך העיר, אבל כשהוא לן בדרך - יוכל לומר תה"ד בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר, מכיון דכבר החזיק בדרך.

28 מ"ב (ל) כל שהולך פחות מפרסה - כיון שהוא קרוב לעיר אינו מקום סכנה ולכן אינו מברך ^(ז), אך אם אותו מקום מוחזק כמקום סכנה - מברך תה"ד בכל גווני (וכן בכה"ח נו).

במהלך פרסה - אין חילוק בין הפלגה בספינה להליכה ביבשה או לנסיעה על מסילת ברזל, ויש לו לברך אפי' אם נוסע רק פרסה (עכ"ד מ"ב), [וה"ה דמברך בטיסה באוויר (שו"ת יחזה דעת ח"י ס"י כו)].

(מ"ב לא) **שיעור פרסה** - הוא 8,000 אמה [= כ-4 ק"מ], אלא שנח' האם מחשבים את הפרסה לפי מרחק [ולפי"ז אף כשנוסע מרחק של כ-4 ק"מ יברך תה"ד], או לפי זמן של 72 דקות [נ"ע כאן במ"ב מאורות המזרח העי' 21, ומ"ב מהד' אליבא דהילכתא העי' 18, ובדבריו לעיל סי' צ סעי' טו בהעי' שוליים].

^(ט) (ביה"ל ואין לאמר) מי שיש לו לילך מעירו מהלך פרסה, אך בדרך הוא עובר במקום ישוב, או כשיש עיר הסמוכה לדרך - צ"ע אם יאמר תה"ד בברכה, דאפשר דמה שלא מברך הוא דוקא אם כל נסיעתו הייתה פחות מפרסה (כמ"ב הנ"ל בס"ק ל), אך כאן כיון שנסע פרסה, אולי צריך לברך, וצ"ע.

29 (מ"ב לג) כל שנשאר לו לילך פחות מפרסה - אין בכך סכנה ולכן אין מברך, ואפילו אם בדעתו ליסע עוד אח"כ כמה פרסאות מעיר זו, הוא נסיעה בפני עצמה והשתא הוא עכ"פ פחות מפרסה וליכא סכנה.

30 סיכום המקרים שמברך תה"ד - סימנך בכו"ש:

במה - אין לברכה אא"כ יש לו לילך פרסה [שזה כ-4 ק"מ], אבל בפחות מפרסה לא יחתום בברוך.

בתי - לכתחילה מברכה רק אחר שיצא מעיבורה של עיר [היינו לאחר 70 אמה ומעט יותר מהבית האחרון בעיר], בפרסה הראשונה.

בכח - בדיעבד [שלא בדרך], מברך רק כשנשאר לו לילך לפחות פרסה, ובפחות מפרסה - יאמר אותה בלא ברכה.

ת. הדפסה - ב' / חשוון / תשפ"ד [17/10/2023 למניינם], כל הזכויות שמורות 026514196

סעיף ח - תפילת בית המדרש בכניסתו וביציאתו (ברכות כח/ב)³¹

בכניסתו - יתפלל: יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו **שלא אכשל בדבר הלכה וכו'**, [ואין בה חתימה (מ"ב לה)].
וביציאתו - יאמר: **מודה אני לפניך ה' אלהי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש וכו'**.³²
וב' תפילות אלו חובה הם, אף אם לומד ביחידות, ובפרט אם הגיע להוראה (מ"ב לה-לז).

סיכום סוגי תפילות ונושאי הסעיפים:

- א. **בדרך כלל - מתפלל 18.**
- ב. **בשעת הדחק - הבינונו** (סעי' א), ותפילת פועלים (סעי' ב).
- ג. **במקום סכנה - תפילה קצרה** (סעי' ג).
- ד. **תפילת הדרך** (סעי' ד-ז), [ד] לשון רבים, יעמוד, רוכב, ה) פעם אחת ביום, ו) להסמיכה לברכה אחרת, ז) מתי מברך תפילת הדרך, סכ"ש³⁰].
- ה. **תפילת בית המדרש** (סעי' ח).

³¹ **משנה ברכות כח/ב** - ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה, אמרו לו מה מקום לתפלה זו? אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי:

גמ' שם - ת"ר **בכניסתו** מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי... **ביציאתו** מהו אומר? מודה אני לפניך ה'....

³² **נוסח תפילת בית המדרש:**

בכניסתו אומר:

לגמ' וטושי"ע - "יר"מ ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חבירי, ושלא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור, ולא על המותר אסור ולא על האסור מותר, ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם". **[וכתב כה"ח (נט) - שלא יאמר נוסח אחר, כי כל דברי הגמ' מסודרים עפ"י הסוד].**
לט"ז - **טוב לומר נוסח אחר** ובפרט אם הגיע להוראה, וזה נוסחו: "יר"מ ה' או"א **שתאיר** עיני במאור תורתך והצילנו מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד **[כשלומו בחבורה יוסיף]**: ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי, ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם (שו"ע הרב ומ"ב לה) [גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת, ואל תצל מפי דבר אמת עד מאוד, כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (מ"ב לה)].
והאר"י - היה אומרה בכל בוקר והיה אומר אח"כ **"כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה** (משלי ב, ז), **גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"** (תהלים קיט, יח), (מ"ב לד).

ביציאתו אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי עם יושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי עולם הבא והם רצים לבאר שחת.

ואופן אמירתה - **בין יושב או עומד כמו שיזדמן לו**, ולא יחזור פניו למזרח ולא למערב ולא יעשה השתחויה (רמב"ם, ומ"ב לו).

ביאורים לנוסח הברכה (ב"י)

ביאורים ל"ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם":

ת' ר' יונה פירש - **שלא יכשלו חבירי ואשמח שמחה שלילית** בכישלונם.

מהר"י אבוהב פירש - שמתפלל שישמח **שמחה חיובית בחבירו**, שהתורה שמחה וגיל לעוסקים בה.

"אני רץ והם רצים":

שאל ר' יונה - למה הוצרך לחזור על "אני רץ... והלא הוא בכלל מה שאמר תחלה "אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר"?
והשיב - שהוא דבר בפני עצמו, ורצונו לומר **כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים, אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה, ומפני זה אני מכין צידה לדרך, כדי שאזכה לחיי העולם הבא**, אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל, ואינם מכינים צידה לדרךם.

ת. הדפסה - ב'חשוון/תשפ"ד [17/10/2023 למניינם], כל הזכויות שמורות 026514196